

היש פתרון לטריפות ע"י עדר בני-פקועה?

ראשי פרקים

- א. ההצעה להקמת עדר של בני פקועה
- ב. היתר בן פקועה בשחיטת אמו
- ג. חכמים לא חשו לתקלה בגידול בני פקועה
- ד. אם נכון לכתחילה לגדל עדרי בני פקועה
- ה. אם בכוחנו לאסור דבר אחר חתימת התלמוד
- ו. סייג וגדר, ולא תקנה או גזירה חדשה

מגדלי בקר דתיים פנו בבקשה לרבנות לאשר להם להקים עדרי בקר של בני פקועה, ששחיטתם אינה מדאורייתא, ואין בהם פסול טריפות, כדי לשווקם לאחר שחיטה כבשר חלק שאין בו חשש טריפה. המבקשים הבהירו את היתרונות ההלכתיים וגם את הצד המסחרי שבגידול: כך יוכלו לשווק מאה אחוז בשר חלק, בעוד שבשחיטה רגילה האחוז הוא בין 40% ל-50% (תלוי בזני הבהמות ובמקום ובאופן גידולם). אחוז הבהמות שנמצאות טריפות לכל הדעות בשחיטה הרגילה הוא בין 20% ל-30%. בעדרי בני הפקועה תהיה עלות השחיטה פחותה, כיון שלא יצטרכו לבדוק פנים ובודק חוץ ולהשגחה מחשש טריפות בכרס וכדומה, לפי שכן פקועה צריך שחיטה בלבד, ואין בו פסול טריפות. המבקשים בקשו את הסכמת הרבנות הראשית להצעתם.

לאחר עיון ותשועה ברוב יועץ עם כמה מגדולי פוסקי ההלכה בדורנו, הוחלט שלא לאשר ההצעה, ולא לתת הכשר לשחיטה זו, מחשש שהדבר יביא לתקלות. אמנם בהצעה הובטח לשמור מכל משמר שהעדר יהיה של בני פקועה בלבד, אך היה חשש שמא תקדים זה יגרור אחריו עדרים נוספים, גם של מי שאינם אמינים ונאמנים על הלכות אלה, ואחריתם מי ישורנו.

א. ההצעה להקמת עדר של בני פקועה

- I. רכישת - רכישת אמהות מבכורות, שתתבצע בשוק החופשי המקובל.
- II. שחיטה - השחיטה תתבצע בהשגחה מלאה של גדולי המומחים לשחיטה.
- III. פקיעה - הפקיעה תתבצע ע"י וטרינר בנוכחות השוחט. מיד לאחר הפקיעה, יסומן העגל בסרט ועליו יירשמו פרטי האם. האם תסומן לפני השחיטה באופן דומה. השוחט יבדוק את הריאה בסמוך לשחיטה. אם עלה ספק, יוכרזו הן האם והן העגל כטריפה; העגל יעוקר בו ביום וישחט למחרת (כדי להימנע מספק של "אותו ואת בנו"), ובשר שניהם יסומן ויועבר לשוק הבשר הטרף.
- IV. מיון העגלים - העגלים יסווגו ויטופלו לפי תוצאות השחיטה ומין הילוד:

* בן פקועה שאמו כשרה והוא ממין זכר יעוקר, יגודל וישחט כעבור תשעה חודשים. יוצא מכלל זה בן פקועה אחד שיישמר לצורך רבייה. עגל זה יגודל תחת משמר ואמצעי הסגר במקום שבו לא יהיה כלל חשש לבריחתו או גניבתו.
* בנות פקועה יגודלו כדי להביא צאצאים בני עגל הרבייה. גודל העדר יישמר ע"י ויסות השחיטה. בנות הפקועה תשמרנה במפטמה מבודדת היטב.

V. **המגדלים** - הינם אנשים יראי שמים, תלמידי חכמים המצויים במלאכת גידול הבקר בישראל.

VI. **אזור הגידול** - יהיה מבודד במקום שבו לא מצויות כלל בהמות שאינן כלואות. העדר יבודד ע"י גדרות עם מערכת בקרה שלא תאפשר יציאה של העגלות. אזור זה ימוקם בסמוך לגדרות גבולותיה של המדינה, שם מצויה שמירה הדוקה ונמנעת תנועה שאינה מתואמת עם גורמי הביטחון. כל תנועה לא מורשית באזור נצפית ע"י מכשירים לראיית לילה וכח צבאי מגיע לאזור.

VII. **סימון וזיהוי** - כל בני הפקועה יסומנו ע"י רכיב אלקטרוני זעיר המוחדר לגוף הבהמה, בקפלי העור העבים, ומאפשר זיהוי מספרי. הזיהוי מבוצע ע"י חיישן ידני אשר מוצמד לאזור בו הוחדר המשדר הזעיר. לא ניתן להסיר את המשדר הזעיר ללא פגיעה בבהמה. מיקום המשדר המוחדר לעור הבהמה נקבע ע"י המגדל. ככלל, לא ניתן לזהות את המשדר ללא ידיעה על קיומו המדויק וללא חיישן מתאים.

VIII. **מניעת רבייה לא מבוקרת** - העגלות יעברו טיפול מניעת, שלא יאפשר להן להרות לפני הרביעה.

IX. **מיתקן השחיטה** - יהיה קרוב ככל האפשר למקום הגידול. העברת הבהמות תיעשה תוך פיקוח והשגחה.

X. **השיווק** - השיווק ממקום השחיטה לצרכן לא ייעשה ע"י סוחרים או מתווכים. הבשר יגיע ממקום השחיטה היישר אל האטליו.

ב. היתר בן פקועה בשחיטת אמו

מהכתוב "בבהמה אותה תאכלו" (דברים יד, ו) למדו חז"ל שכל בבהמה נותר בשחיטה, ובכלל זה העובר הנמצא בקרבה, אף אם הוא חי, כדברי המשנה בחולין (עד, א): "מצא בה בן תשעה חי - טעון שחיטה וחייב באותו ואת בנו, דברי ר"מ. וחכמים אומרים: שחיטת אמו מטהרתו. ר"ש שזורי אומר: אפילו בן חמש שנים וחורש בשדה, שחיטת אמו מטהרתו." ההלכה נפסקה כחכמים, אולם מדרבנן הצריכו שחיטה כשהפריס על גבי קרקע משום מראית עין, שלא יחליפוהו בבהמות אחרות.

וכך נפסקה ההלכה בשו"ע (יו"ד יג, ב): "השוטט את הבהמה ונמצאת כשרה, ומצא בה עובר בן חי, בין חי בין מת או בן ט' מת - מותר באכילה, ואינו טעון שחיטה. ואם מצא בה בן ט' חי - אם הפריס על גבי קרקע, טעון שחיטה, אבל שאר טריפות אינו אוסר אותו. ואם לא הפריס על גבי קרקע, אינו טעון שחיטה." בט"ז (ס"ק ד) כתב, שהשחיטה מדרבנן היא רק משום מראית עין, והסתפק אם בדיעבד לא נשחט, האם אסור באכילה. בפתחי-תשובה (ס"ק ג) דן אם מברכים על שחיטה זו, אע"פ שהיא מדרבנן, או כיון שהשחיטה אינה אלא למראית עין אין לברך עליה.

בסעיף ד בשו"ע נפסק: "בן ט' חי שנמצא במעי שחוטת כשרה, וגדל ובא על בהמה דעלמא והוליד - אותו הולד אין לו תקנה בשחיטה." הטעם הוא, כיון שמצד אביו אינו טעון שחיטה, ומצד אמו טעון שחיטה, הרי הוא כמו שנשחטו חלק מהסימנים, שלא מועילה לו שחיטה. ועוד נפסק שם: "אם בא על בת פקועה כיוצא בו - הרי בנו ובן בנו עד סוף כל הדורות כמוהו, וכולם צריכים שחיטה מדבריהם, ואין הטריפות פוסל בהם."

הלכה זו בשו"ע היא היסוד לרעיון לגדל עדרים של בני פקועה שאין הטריפות פוסל בהם עד סוף כל הדורות. הידע הוטרינרי ויכולת ההבחנה והמעקב ע"י בדיקות וצילומים מאפשרים כיום בנקל לשחוט מעוברות כשיגיע זמן לידתם ולגדל בני פקועה, וכמו כן לשמור שלא יתערבו עם מי שאינם בני פקועה. לפי ההצעה אפשר להגיע תוך שלוש שנים לעדר שלם של בני פקועה בני דור שלישי ורביעי, ובמשך השנים לייצר בשר של בהמות שאין בהן חשש טריפות כלל.

השאלות העומדות בפנינו הן:

- I. האם היתר בן פקועה הוא רק מיקרי, כלשון המשנה "מצא בה בן תשעה חי", וההיתר הוא רק כשהדבר נדיר; או שאפשר להשתמש בהיתר זה גם לכתחילה ולגדל עדרים של בני פקועה?
- II. האם בימינו, כשהדבר מעשי וניתן לבצעו במימדים רחבים, מן הנכון לאסור את הדבר כדי שלא יבואו להחליף בבהמות אחרות, ויתירו איסורי טריפות?
- III. האם כשהדבר שכיח נכון לאסור מחשש שבני פקועה יבואו על בהמות מעלמא, וכל הבהמות שייולדו כתוצאה מכך לא תהא להן תקנה עולמית? ומה שלא חששו לכך חכמים הוא משום שבזמנם היה הדבר נדיר, שלא שחטו מעוברת אלא בשעת סכנה מחוסר ברירה.
- IV. האם יש בכוחנו לאסור את המותר מחשש של תקלות; או שאין כיום לגזור גזירות שלא גזרו רבותינו גם אם יש טעם וסיבה לדבר?

ג. חכמים לא חשו לתקלה בגידול בני פקועה

מצאנו בגמרא שחכמים הצריכו שחיטה בבן פקועה כשהפריס על גבי קרקע, משום מראית עין, שלא יבואו להתיר בהמה בלא שחיטה. אולם שחיטה זו היא רק כשבא לאוכלו, ולא גזרו לשחטו שמא יבוא על בהמה מעלמא, ויאסור הבהמות שלא יהא להם תקנה. הדבר מבואר בגמרא חולין עה"ב: "אדא בר חבו הוה ליה בן פקועה (שנתקיים וגדל - רש"י) דנפל דובא עליה (הזאב טרפו ולא היה יכול עוד לחיות). אתא לקמיה דרב אשי, א"ל: זיל שחטיה (כרבנן דאמרי הפריס על גבי קרקע טעון שחיטה)". מבואר שכל עוד לא נטרף, גידלו אדא בר חבו, ולא נזקק לשחטו מחשש תקלה.

התוס' (ד"ה דנפל דובא) למדו ממעשה זה, שאע"פ שרבנן הצריכו שחיטה משום מראית עין, מכל מקום לא פסלו את הטריפות משום מראית עין, דדווקא בשחיטה גזרו שמפורסם הדבר, אבל בטריפות שלא מפורסם הדבר אין לגזור.

אמנם בהגהות אשר"י (בצד הרא"ש חולין פ"ד סי' ה) הביא בשם הראב"ה שקבל מאביו רבינו יואל שאין שחיטת אמו מטהרת מידי טריפה ואסור, אבל הביא שרבינו שמואל בר נטרונאי מתיר משום "כל בבהמה תאכלו", ונראין דבריו. וכן נפסק בשו"ע (יו"ד יג,ב): "אם הפריס על גבי קרקע, טעון שחיטה, אבל שאר טריפות אין אוסר אותו". הרמב"ם (הל' מאכלות אסורים ה"ד) הזכיר רק את ההלכה שבן פקועה שהפריס על גבי קרקע טעון שחיטה, ולא הזכיר את ההלכה שאין הטריפות פוסל בו.

התוספות ושאר הראשונים הוכיחו שטריפה מותרת בבן פקועה, ממעשה דאדא בר חבו הנ"ל, שלמרות שנטרף ע"י זאב הותר בשחיטה. המאירי הביא את הדעות האוסרות בטריפות, והקשה עליהם ממעשה דאדא בר חבו, ותירץ, שהוראתו של רב אשי "זיל שחטיה" כללה גם זיל שחטיה ובדקיה. ועוד תירץ, "שמא בהמה גסה היתה, ואין לזאב בה דריסה כמו שהתבאר". אך המאירי דחה תירוצים אלו, "שאם כן לא היתה ההוראה בכאן אלא להטעינו שחיטה, ואם כן מה הוצרך להזכיר לנו דנפל עליה דובא, לימא 'ההוא בן פקועה דהוה בן פלוני ואתא לקמיה דרב אשי ואמר ליה זיל שחטיה', אלא

ודאי עיקר אשמעתיה משום דרוסה הוא. ואע"ג דמכל מקום ראיא אין כאן, דשמא מעשה שהיה כך היה, מכל מקום הדברים נראין."

מכל מקום, האוסרים בן פקועה גם בטריפות, לומדים שהוראת רב אשי היתה לשחוט הבהמה. ולכאורה, לשם מה לשוחטה, והרי היא טריפה? אלא משמע שההוראה היתה לשחוט בן פקועה כדי שלא יבוא לידי תקלה. לפי זה חכמים הצריכו שחיטה כשהפריס על גבי קרקע לא רק משום מראית עין, אלא כדי שלא יבוא לידי תקלה.

יש להביא קצת ראיא לסברא זו מלשון הרמב"ם בפירוש המשנה חולין פ"ד, שכתב: "והלכה כחכמים, על מנת שלא יהא מהלך בארץ. ודברי ר"ש שזורי שמתיר ואפי' הפריס ע"ג קרקע, אינו הלכה."

לסברא זו יש ליישב את התמיהה שתמה הב"י על הרמב"ם. בגמ' חולין עה, ב: "אמר אביי: הכל מודים (ת"ק דפליג אדר"ש שזורי, ומצריך שחיטה להפריס ע"ג קרקע מדרבנן, בהאי מודי - רש"י) בקלוט בן פקוע, שמותר. מאי טעמא? כל מלתא דתמיהא מיכרך דכירי לה אינשי (קול יוצא עליו מאז, קלוט זה בן פקועה הוא; ומתוך שתמהין על קליטותו, זוכרין את כל דבריו). איכא דאמרי, אמר אביי: הכל מודים בקלוט בן קלוטה בן פקועה שמותר. מאי טעמא? תרי תמיהי מיכרך דכירי אינשי. "בבית-יוסף (סי' יג) כתב, ש"הרי"ף השמיט זה, לפי שהוא דבר שאינו מצוי; וגם הרמב"ם ז"ל השמיטו. ועליו יש לתמוה, שהרי אינו רגיל להשמיט שום דבר מהכתוב בתלמוד, ואע"פ שאינו מצוי. "אולם אם פירשנו בדעת הראשונים הפוסלים טריפה בבן-פקועה, שרב אשי הצריך שחיטה לא משום מראית עין, אלא כדי שלא יבוא לידי תקלה, ממילא לא קיי"ל כהני תרי לישני שהתירו קלוט וכדומה, ולעולם מצריכים שחיטה, כדי שלא יבוא לידי תקלה.

אולם הלכה למעשה - וכך נפסק בשו"ע - קיי"ל כדעת רוב הראשונים, שבן פקועה צריך שחיטה, ואין הטריפות פוסלות בו; וממעשה דאדא בר חבו מוכח שלא חששו לגדל בן פקועה מחשש שיביא לידי תקלה. אף מצאנו מעשה רב שהיו הרבה בני פקועות, כמובא בהגהות אשר"י בשם או"ז, שלרב שרירא גאון היו בני פקועות, "ולא שחט אחד מהם, אלא המית שניהם בקופיץ בין קרניהם, והאכילם בחופה." אמנם המשיך בהגהת אשר"י: "ואין משם ראיא להתיר בלא שחיטה, דשאני התם דחופה הואי ותמיהי אינשי, כהניא דאביי דאמר הכל מודים בקלוט בן פקועה שהוא מותר בלא שחיטה, דמתוך שתמיה על קליטתו קול יוצא עליו שהוא בן פקועה ולא אתי לאיחלופי." משמע שהיתה תמיהה אחת, והיא העובדה שהיה זה בשעת חופה, ולא הזכיר שהיו שם הרבה בני פקועה. אולם מלשון אור-זרוע משמע שהיו שם שתי תמיהות - שהיו הרבה בני פקועה; ושהיה זה בשעת חופה, ועיין בתבואות שור שעמד בזה. על כל פנים מוכח שאע"פ שהיו הרבה בני פקועה, ואולי היה אף עדר של בני פקועה, ולא חששו לתקלות. כל השאלה היתה רק אם להתירם בלא שחיטה מדרבנן.

אולם אין ללמוד מכאן שלכתחילה גידלו בני פקועה, משום שאפשר שהיתה שעת מגיפה, ומאונס שחטו את המעוברות כולן, ונותרו בידם הרבה בני פקועה. עכ"פ מוכח שגידלו אותם עד לחופה, ולא חששו לתקלה.

ד. אם נכון לכתחילה לגדל עדרי בני פקועה

כאמור, המציאות של עדרי בני פקועה לדורותיהם, שמותרים באכילה מן התורה ושחיטתם רק מדרבנן, ואין הטריפות פוסלות בהם, נזכרה להלכה בשו"ע. מקור ההלכה הוא בדברי הר"ן בסוגיא. בגמרא (עה, ב) מובא, "אמר ר' חנינא: הלכה כר"ש שזורי; וכן

היה ר"ש שזורי מתיר בבנו ובן בנו עד סוף כל הדורות. " כתב על כך הר"ן (כה,ב מדפי הרי"ף): "בא על בת פקועה כיוצא בו, הרי בנו ובן בנו עד סוף כל הדורות כמוהו. וכולן צריכין שחיטה מדבריהם, ואין הטריפות פוסל בהן, דבגמרא אמרין דרבי שמעון שזורי שהוא מתיר אפילו בהפריס ע"ג קרקע היה מתיר בבנו ובבן בנו עד סוף כל הדורות בלא שחיטה, ומיניה נשמע בשחיטה לדין. " וכן כתב בביאור הגר"א (יג,י), שהמקור לדברי השו"ע הם דברי הגמ' "וכן היה ר"ש שזורי וכו'."

אמנם בסברא יש לחלק, שאפשר שהתירו עד סוף כל הדורות רק לר"ש שזורי, שלא חשש למראית עין ולאחלופי; אבל לרבנן אפשר שלא התירו רק את הדור הראשון, ועכ"פ אין ראיה שהתירו כן לכתחילה. ואכן הרמב"ם לא הביא חידוש זה. ובכל זאת השו"ע פסק כן להלכה.

אפשר שבימייהם שהמקרים היו נדירים, ולא היו יכולים לגדל דורות של בני פקועה, אם היו בני פקועה ושמרו אותם - מותרים לכל הדורות. אולם בימינו, שאפשר ע"י בקרה ותכנון מראש לגדל לכתחילה מספר רב של בני פקועה, יתכן ויש מקום לאסור את הדבר לכתחילה, ולגזור שלא להשתמש בהיתר, מחשש לאתי לאחלופי. וכיון שהדבר יהפך שכיח, יש מקום יותר לגזור לגדל מחשש שבני הפקועה יביאו לידי תקלה.

אמנם, המבקשים נתנו דעתם על חשש התקלה שמא יבואו בני הפקועה על בהמה מעלמא ויאסרו את הבהמות. על כן הזכירו בהצעתם שמירה מירבית לבל יבוא בן הפקועה במגע כלל עם מי שאינו מינו; ומאידך גיסא ישתמשו רק בבן פקועה זכר אחד, וישמרו עליו מכל משמר שיפריה רק את בנות הפקועה. אולם לנגד עינינו עומדת הדאגה לעתיד מפני תקדים זה. גם אם בני תורה יהיו אלה שיגדלו את העדר הראשון וישמרו עליו מכל משמר, עדיין תקדים זה יביא לכך שגם אחרים יבקשו לגדל בני פקועה לשחיטה, ובסופו של דבר לא נוכל לעקוב ולהבטיח את העדרים מחשש תקלות.

זאת ועוד: בדרך כלל נעשית כיום הרבעת הבקר לא בדרך ביאה, אלא בהזרעה מלאכותית. אם על בן הפקועה, מקומו ומעשיו אפשר לסדר מערכת בקרה, הרי כשההזרעה נעשית בידי אדם צריכים לסמוך רק על אמינות המזריע - מי ערב לכך שהמזריעים יהיו אמינים כדוגמת המבקשים? לצערינו ידועים התקלות בהזרעות מלאכותיות באנשים, ועד כמה צריך לשמור מכל משמר בענין זה, ויש לחשוש להחלפה, להשבחה, וכדומה, וסומכים רק על רופא נאמן בתוספת השגחה צמודה; ועדיין התירו זאת רק למי שלא קיים פריה ורביה לצורך המצווה. אבל כשמדובר בגידול בהמות לבשר, למה להכנס בחששות כשאין לכך צורך גמור?

כמו כן, גידול המוני של בני פקועה יכול לחולל מהפכה במערכת השחיטה, שאחריתה מי ישרנו, והדבר יכול להביא לכך שהמון העם שאינם מבינים בהלכה, יסברו שחכמים התירו איסורים, דוגמת החדשים שמקובל באו, וילמדו לזלזל בהלכה או בעיקרון האמונה שהתורה הזאת לא תהא מוחלפת. ההמון לא יבין שהיתר זה ניתן כבר למשה מסיני, ורק כיום אכשר דרא לבצעו עקב הידע הטכנולוגי.

משום כך נועצנו בדבר והחלטנו שאין להתיר גידולם של עדרי בן פקועה. ועדיין נותרה השאלה: האם בכוחנו בדור זה לגזור גזירות חדשות ולאסור מה שהותר במפורש בשולחן ערוך, גם אם יש סברא לאסור?

ה. אם בכוחנו לאסור דבר אחר חתימת התלמוד

בשדי-חמד (כללים, מערכת ג' אות יא) הביא את דברי הרא"ש בשבת פ"ב סי' טו, שאין בכוחנו לגזור גזירות לאחר חתימת התלמוד. הוא הביא את הפוסקים שהזכירו

כלל זה להלכה, אולם הוסיף שמצא בספר בית-שלמה (יו"ד סי' נט) שהביא שאין דברי הרא"ש כפשוטן, שאין לנו לגזור שום גזירה אחר חתימת התלמוד, וח"ו לומר כן, שהרי כל ד' חלקי השו"ע מלאים מתקנות וסייגים דור אחר דור שהיה מותר מדין הש"ס. אלא שכוונתו, שלחכמי הש"ס היה כח לתקן ואף לעקור דבר בשב ואל תעשה, ואילו אחר התלמוד אין כח כזה בדבר שיהא בו עקירת דבר מן התורה או מדברי סופרים בשב ואל תעשה. בקשר לכך הביא מ"ש בפרי-חדש (או"ח סי' תנג) שתמה על גזירת הקטניות, והוא תמה עליו בזה.

אולם בפאת-השדה (מערכת ג' סי' ד) חזר בו בעל שדי-חמד, והוכיח מדברי הב"י שהכלל שאין בכוחנו לגזור גזירות לאחר חתימת התלמוד, אמור לא רק כשעוקרים איסור בשב ועל תעשה, אלא גם בכל חומרא שהיא. וכתב בשו"ת הריב"ש סי' רעא: "שאפילו נשיא שבישראל הגדול שבסנהדרין גדולה שעומד תחת משה רבנו, אין בכוחו לגזור גזירות בדברים המותרים מן הדין, אלא רק בהסכמת הסנהדרין כולם או רובם. וכל תקנות וגזירות חז"ל שגזרו בהם רבותינו התנאים והאמוראים, כולם היו ע"י מניין רוב החכמים שבדורותיהם." לפי זה ברור שאחר חתימת התלמוד אין מקום לגזור ולאסור את המותר.

דברים אלו אמורים גם במקום שברור לנו שסברת חכמים ראשונים היתה לאסור - גם אז אין בכוחנו לאסור. מקור לכך בדברי מגן-אברהם (שא,נח) שכתב שהטעם שמותר להסתפק באלוונטיות ואין לגזור שמא יסחטנה, הוא כמו שכתב הר"ן, דשאני רחיצה וסיפוג שאי אפשר לעמוד בלא רחיצה וסיפוג. על כך כתב במג"א: "ולכאורה משמע דבזמן הזה, שאפשר בלא רחיצה, אסור להסתפק. ומיהו יש לומר, כיון דלא גזרו חכמים שרי, וכמו שכתב סוף סי' יג בבית יוסף." מבואר שלמרות שחז"ל עצמם גזרו בכגון דא, ולסברתם ברור שיש מקום לגזור, מכל מקום כיון שהם לא גזרו, אין בכוחנו לגזור.

כמו שכתב במגן-אברהם, כך מוכח גם מדברי בית-יוסף בסי' יג. בשו"ע שם (סעיף ג) כתב: "אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול, לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו, דגדול כבוד הבריות." וכתב שם בבית-יוסף, שאפילו טלית גדול שלנו שאין לובשים אותו למלבוש, וליכא ביזוי בהסרתו, אפ"ה אין צריך להסירו, כיון שלא גזרו רבנן. מבואר, שאף שאין טעם להתיר והסברא נוטה לאסור, מכל מקום כיון שלא חייבוהו רבנן להסיר את הטלית מעליו משום כבוד הבריות, אין לנו לגזור זאת כיום מעצמנו, אע"פ שיש טעם לאסור.

בהגהות רע"א שם הקשה על הבית-יוסף, "דהא לא נמנו חז"ל להתיר לילך בטלית זו בכרמלית, שיהא שייך לומר כיון שהותרה הותרה גם טלית שלנו. אלא דחז"ל אמרו כלל, 'כבוד הבריות דוחה ל"ת דרבנן', וממילא בטלית - היכא דאיכא גנאי לפושטו, מותר; והיכא דליכא גנאי, אסור. וצ"ע."

אולם גם רע"א לא פקפק בזה אלא מטעם שאין לכך היתר מפורש, ומותר רק מטעם כבוד הבריות. אולם במקום שהתירו במפורש, גם אם יש טעם לאסור, משמע שאין בכוחנו לאסור מה שלא אסרו חכמים. ועכ"פ דברי הב"י הובאו להלכה במג"א יג, ובמשנה-ברורה שם ס"ק י, ובשאר האחרונים. וכן כתב לעיקר בפרי-חדש או"ח סי' תסא וביו"ד סי' פז; וכך הסכים להלכה החיד"א בברכי-יוסף או"ח סוף סי' תסג; וכן כתב הריעב"ץ ובשו"ת זכר-יהוסף ועוד.

הדעות כולן הובאו בשו"ת יחווה-דעת ח"ה סי' כח, בדיון אם לאסור שמירה חשמלית בשבת, שמא יבוא להוסיף בה זרם, והוכיח שם שאין לנו לגזור מה שלא גזרו חכמינו גם במילתא דמסתבר. ועיין שם שהביא שכן פסק בשו"ת ציץ-אליעזר ח"ז סי' טז. וכן

בשו"ת הר-צבי או"ח ח"ב סי' כד הביא דעת אחרונים הסוברים שאין לעשות עירוב במנהטן, שמא יבוא לטלטל גם במקום שאין בו עירוב. וכתב שם, שאין לנו בדור זה לגזור ולאסור מה שלא אסרו חכמינו לאחר חתימת התלמוד.

לפי"ז יש לדון בעניינו, אם רשאים אנו לדחות את הבקשה שישודה בהלכה מפורשת בשו"ע, ולאוסרה מטעמים שונים גם אם סבירים הם, לפי שאין לנו לגזור גזירות חדשות או לאסור את המותר. אמנם יש לחלק בין איסור וגזירה גמורה לבין תקנה מקומית, דוגמת "רב בקעה מצא וגדר בה גדר" שלא לאכול כחל, כמבואר בחולין קי"א. ועיין בשדי-חמד שם, שהביא דברי חתם-סופר, שרב יכול לאסור דברים המותרים רק על בני קהילתו ולא על אחרים. משמע שלבני קהילתו אין התקנה או הגזירה בגדר הכלל שאין לנו לגזור גזירות לאחר חתימת התלמוד.

אולם נראה שבעניינינו אין כאן שאלה של גזירה או תקנה כלל, אלא החלטת הרבנות כפי שנבאר.

ו. סייג וגדר, ולא תקנה או גזירה חדשה

נראה לחלק בין הוראת הרבנות בנידון, לבין גזירות או תקנות שאין בכוחנו לחדשם. הכלל האמור, שמקורו בדברי הרא"ש שאין בכוחנו לגזור או לתקן תקנה לאסור לאחר חתימת התלמוד, אמור כשבאים לאסור את המותר משום גדר או גזירה. בזה אין בכוחנו לאסור, וכפי שהגדיר בשו"ת רב-פעלים סי' כה: "ודי שיעמדו אנשי דורנו בגזירות המפורשים בדברי רבותינו להזהר בהם". והשתא שלא אכשור דרי, צריך לשקול בפלס כל צעדינו, כי ריבוי החומרות מביאות להקל בגופי תורה, כמו שכתב הש"ך בקיצור כללי הוראות איסור והיתר (סוף סי' רמב אות ט). ועל כן אין לנו להוסיף ולא לנו הכח לאסור המותר.

אולם כל זה אמור כשהגזירה אוסרת את המותר. ואכן, אם היינו פוסקים הלכה שאין להתיר בן פקועה שגדל בעדר אף שהותר בזמן התלמוד מהחששות שהזכרנו, או שהיינו אוסרים לגדלו - יש בכך תקנה או גזירה שאין בכוחנו לגזור. אולם הרבנות לא נזקקה לשאלה אם הבשר שיבוא מעדרי בני פקועה מותר או אסור; הרבנות נתבקשה להכשיר את הבשר ולאשר אותו כבשר חלק, וזאת ע"י הסכמתה לאשר את ההשגחה ולאפשר את שיווק הבשר כבשר חלק שיוכר ע"י הרבנות. לזאת לא הסכימה הרבנות, ולא נתנה יד להכשיר הבשר, אע"פ שיש מקום בהלכה לפקח ולהכשירו, מטעם החששות שהזכרנו, שלא יוכלו בעתיד לעמוד בדרכי ההשגחה ובפיקוח שיבטיח שלא יהיו תקלות.

כגון זה אינו ענין של גזירה חדשה או תקנה מצד הרבנות, אלא חשש סביר שאישור הדבר ונתינת הכשר יביא לידי תקלה. אין זה אלא בגדר של "סחור סחור אמרינן לנזירא לכרמא לא תקרב", שאע"פ שהכרם כשר ואין מי שבכוחו לאוסרו על הנזיר, העצה היעוצה לנזיר היא שיעשה סייג לעצמו וימנע מלבוא לידי ניסיון. וכך היא החלטת הרבנות, שאין להזדקק לאשר ולהכשיר, גם אם הדבר מותר, מחשש שלא נעמוד בניסיון בעתיד ויביא הדבר לידי תקלות. בכך גדרה הרבנות את עצמה ולא את אחרים. דומה הדבר למנהג שנהגו בקהילות רבות, שלא לאכול בשר מחלקה האחורי של הבהמה, ולא לנקרו מחשש שהניקור לא יעלה יפה. אין זו גזירה אחר חתימת התלמוד, לפי שאף אחד לא אסר את החלק האחורי או את ניקורו; רק החליטו שלא לסמוך על הניקור ולהימנע ממנו מחשש שמא לא ינקרנו היטב. זהו בכלל סייג וגדר, ולא בכלל תקנה או גזירה.

לפי זה יש לתמוה על ה"ר צבי פסח פרנק שכתב בתשובתו בהר-צבי, שהבאנו לעיל, שאין מקום להימנע מלתקן עירוב במנהטן מחשש שמא יבואו לטלטל גם מחוץ לעירוב,

ויבואו לזלזל גם במקומות אחרים, על פי הכלל שאין בכוחנו לגזור גזירות חדשות שלא גזרום רבותינו לאחר חתימת התלמוד. ולכאורה, אין הנידון דומה לראיה, שאף שם הסוברים שיש להימנע מלתקן העירוב - ובראשם ה"ר משה פיינשטיין זצ"ל בספרו אגרות-משה או"ח סי' קלט-קמ - לא גזרו או תיקנו תקנה שאין לסמוך על העירוב; רק כשדנו אם לתקן העירוב, החליטו שלא לתקן משום שהדבר יביא לתקלות. אין בכך כל גזירה או תקנה חדשה, אלא מניעה מעשיית היתר בפועל שיביא לידי מכשול. ועיין שם בשו"ת אגרות-משה, שכך הגדיר את הדברים, ומטעם זה נמנע מלהצטרף למבקשים לתקן העירוב.

אמנם בהר-צבי הביא בהמשך תשובתו, שמצוה רבה לתקן העירוב כדי למנוע ממכשולים, וכפי שכתב בשו"ת חתם-סופר, ועל כן דחה שאין לנו לגזור גזירות מעצמנו במקום שיש צורך חשוב להקל. עוד נראה, שהחשש בעירוב אינו חשש חדש, וגם בזמן חז"ל היה מקום לחשוש שעמי הארצות יטלטלו גם מחוץ לעירוב וכדומה, ואעפ"כ לא חששו חז"ל, ועל כן אין לנו לחדש גזירות. מה שאין כן בנדון דידן, שהטעמים והמציאות לא היו בזמן אבותינו, ויש מקום לגזור כיום כשהדבר נעשה שכיח.

גם אם אין מקום לגזור גזירות חדשות, נכון לשמוע בעצת חכמים, ולא להזדקק לתת פיקוח והכשר לצורת גידול שתביא לחששות גדולות בעתיד. על כן הורינו לפי שעה למבקשים, שלא נסכים לאשר ולפקח על גידול עדרי בקר בן פקועה שישווקו כבשר חלק, גם אם להלכה אכן הבשר חלק, מהטעמים שהזכרנו.